

MAMLAKATIMIZDA SANOAT MAHSULOTLARINI DIVERSIFIKATSIYALASH ASOSIDA RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Norqobilov N.N. - Termiz Davlat Universiteti, i.f.f.d. (PhD)

Shopulatov O. - Temiz Davlat Universiteti magistranti

Мақолада мамлакатимизда sanoat mahsulotlarini diversifikatsiyalash asosida raqobatbardoshlikni oshirish yo‘llari taхлил қилинган. Шунингдек, sanoat mahsulotlarini raqobatbardoshligini oshirish mavжуд муаммони ечишда, бозор механизмларини самарали қўлаш йўли билан бу муаммони ечиш бўйича хулоса, тавсия ва таклифлар берилган.

Аннотация

В статье анализируются пути повышения конкурентоспособности нашей страны на основе диверсификации промышленной продукции. Также сделаны выводы, рекомендации и предложения по решению существующей проблемы повышения конкурентоспособности промышленной продукции за счет эффективного использования рыночных механизмов.

Abstrakt

The article analyzes ways to increase competitiveness in our country based on diversification of industrial products. It also provides conclusions, recommendations, and proposals for solving the existing problem of increasing the competitiveness of industrial products through the effective use of market mechanisms.

Kirish

Hududlarda sanoat tarmoqlarini izchil ravishda tarkibiy jihatdan o‘zgartirish va diversifikatsiya qilishni chuqurlashtirish, yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi korxonalar va ishlab chiqarish tarmoqlarining jadal rivojlanishini ta’minlash, faoliyat ko‘rsatayotgan quvvatlarni modernizatsiya qilish va texnik yangilash jarayonlarini tezlashtirish orqaligina sanoatni barqaror, jadal va mutanosib ravishda rivojlantirish

mumkin.

Keyingi yillarida xom-ashyo resurslarini chuqur qayta ishlash, yuqori qo‘shilgan qiymatli tovarlar ulushining ortishiga qaratilgan tarkibiy siyosatni amalga oshirish natijasida mamlakat yalpi ichki mahsuloti tarkibida qishloq xo‘jaligi ulushining pasayishi va sanoat, xizmat ko‘rsatish sohalarining ulushi ortishi kuzatilmoqda.

Sanoatning tarmoq tarkibini 2030 yilga qadar takomillashtirish YaIMda sanoat ulushini rivojlangan davlatlarda YaIM tarkibidagi xarakterlarga xos bo‘lgani kabi 2024 yil dagi 27,5 foizdan 2030 yilda 40 foiz oshirish bilan asoslanadi. Bu maqsadga erishi uchun, shuni aytish kerakki, bugungi kunda mamlakatimizda bu boradagi ishlar boshlab yuborilgan. Ayni vaqtda bu ishlar har bir turdagi istiqbolli xomashyo va yarim fabrikat bo‘yicha chuqur qayta ishlashning 2025, 2030 yillarga mo‘ljallangan aniq dasturiga ega bo‘lish uchun mutlaqo yangi dasturiy kompleks yondashuvni talab etadi.

Real sektorda yuqori qo‘shilgan qiymatga ega bo‘lgan tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarish, raqobatdosh tarmoqlarni rivojlantirish maqsadida xomashyoni chuqur qayta ishlovchi tarmoqlar ulushini oshirishga qaratilgan iqtisodiyotdagi tarkibiy o‘zgarishlar O‘zbekiston korxonalarining tashqi bozordagi barqaror holatini ta’minlaydi (1-jadval).

1-jadval

O‘zbekistonda raqobat afzalligiga ega bo‘lgan sanoat tarmoqlari¹

Guruhlar	Iqtisodiyot sektorlari	Iqtisodiyot tarmoqlari	Raqobat afzalliklari
Kuchli raqobat mavqeiga ega bo‘lgan tarmoqlar	Xom ashyo va qazib chiqarish	Rangli metallurgiya, paxtani qayta ishlash, neft-gaz, og‘ir sanoat	Yuqori raqobatdoshlik afzalliklariga ega

¹ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida tayyorlangan.

Nisbiy raqobatdoshlik mavqeiga ega bo‘lgan tarmoqlar	Iste’mol tovarlari ishlab chiqarish	Mashinasozlik, avtomobilsozlik, engil, kimyo, oziq-ovqat	Nisbiy past raqobatdoshlik afzalliklariga ega
Potensial raqobatdoshlik mavqeiga ega bo‘lgan tarmoqlar	Yuqori qo‘shilgan qiymatga ega tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish	Mikroelektronika-axborot kompleksi, farmatsevtika, mikrobiologiya	Potensial rivojlangan raqobatdoshlik afzalliklariga ega

Qayta ishlash tarmoqlarida birinchi kategoriyali kuchli raqobatdosh guruhga sanoatning quyidagi xom-ashyo va qazib chiqarish sektorlari kiradi: neft-gaz, rangli metallurgiya, paxtani qayta ishlash sanoati. Ushbu tarmoqlar hissasiga mamlakatimiz sanoat eksportining 70 foizdan ortig‘i to‘g‘ri keladi. Ushbu tarmoqlarning raqobatdoshlik indikatori boshqa ishlab chiqarish turlariga nisbatan ancha yuqori hisoblanadi.

Ikkinchi guruh raqobatdoshlik salohiyatiga ega bo‘lgan iste’mol tovarlari ishlab chiqarishga yo‘naltirilgan tarmoqlarga quyidagilar kiradi: engil sanoatning qayta ishlash tarmoqchalari, oziq-ovqat sanoati, avtomobilsozlik. Mahalliy iste’mol tovarlari raqobatdoshligi indeksi xomashyo ishlab chiqarishdagi shakllangan raqobatdoshlik ko‘rsatkichiga nisbatan birmuncha past².

Umuman olganda, sanoat tarmoqlarining raqobatdoshligining pastligi muammosi saqlanib qolmoqda. Qayta ishlash sektori tarmoqlaridagi asosiy mahsulotlarni ishlab chiqarishning ichki xarajatlari jahondagi o‘rtacha narx darajasiga yaqinlashib qolgan holda, ba’zi mahsulotlar turlari bo‘yicha o‘rtacha jahon bahosiga nisbatan yuqori. Ushbu tendensiya moddiy-texnik va energetik xarajatlar ulushi yuqori darajada saqlanib qolayotgani bilan belgilanadi.

² Стратегия дальнейшего повышения конкурентоспособности национальной экономики: материалы IV-го Форума экономистов / отв.ред. М.П. Нарзикулов. –Ташкент: BaktriaPress, 2012. С. 29.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-1

Bugungi kunda O‘zbekistonda sanoat ishlab chiqarishini tarkibiy o‘zgarishtirish, modernizatsiya va diversifikatsiya qilishning ustivor yo‘nalishlari quyidagilar:

1. Resurs tejaydigan bug‘-gaz qurilmasi va quyosh energiyasidan foydalanish bo‘yicha sinab ko‘rilgan zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish asosida elektr energetika sohasida faoliyat ko‘rsatayotgan ishlab chiqarish quvvatlarini izchil modernizatsiya qilish va yangilarini tashkil etish.

2. Neft-gaz va neft-kimyo sanoatida tabiiy gaz va gaz kondensatini chuqur qayta ishlash asosida yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirish va turini kengaytirish.

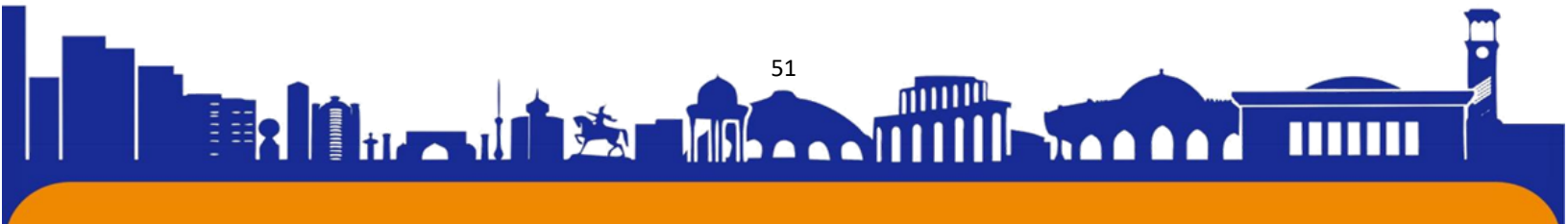
3. Kimyo sanoatida ishlab chiqarish va eksportni murakkab mineral o‘g‘itlar, polimerlar, sintetik kauchuk, metanol va keng turdagi maishiy-kimyo tovarlari ishlab chiqarish bo‘yicha zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali diversifikatsiya qilish.

4. Texnologik yetakchi korxonalar bilan hamkorlikda import o‘rnini bosadigan qishloq xo‘jaligi texnikasi, yuk avtomobillari hamda butlovchi qismlar ishlab chiqarish bo‘yicha yangi quvvatlar tashkil etish va faoliyat ko‘rsatayotgan korxonalarni kengaytirish.

5. Mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlash asosida ichki va jahon bozorida xaridorgir bo‘lgan raqobatbardosh tayyor mahsulotlar hamda yarim fabrikatlar, jumladan, bo‘yalgan ip, mato, ishlov berilgan teri, trikotaj, tikuvchilik, poyabzal va attorlik-charm buyumlari ishlab chiqarish hisobidan to‘qimachilik hamda charm-poyabzal sanoati tuzilmasini yanada yaxshilash.

6. Iqtisodiyotning samarali tarkibini barpo etish, ishlab chiqaruvchi kuchlarni maqsadga muvofiq joylashtirish, respublikaning mineral xomashyo va boshqa tabiiy boyliklarini o‘zlashtirish, mehnat resurslarini ishlab chiqarish jarayoniga faol jalb etish.

Sanoatda innovatsiyalarni rivojlantirishda foydalanilmagan quyidagi imkoniyatlar mavjud: sotilgan sanoat mahsulotining umumiy hajmida innovatsion mahsulot ulushi 2,8 foizni tashkil etadi.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-1

Sanoat ishlab chiqarishini umumiy hajmida yuqori texnologik maxsulot ishlab chiqarish ulushi 10-15 foiz atrofida. Bu esa sanoat jihatdan taraqqiy etgan mamlakatlarga nisbatan past xisoblanadi (30-35 foizdan kam emas)³.

Yuqori texnologik sektorning rivojlanishida radiosanoat, hisoblash texnikasi sanoati, tibbiy, fiziologiya va biologiya asboblari, optik va optik-mexanik asboblari va apparaturalar, texnologik jarayonlarni nazorat qilish va tartibga solish asboblari, fizikaviy, mikrobiologiya sanoati, kimyoviy tola va iplar tadqiqoti uchun asboblari ishlab chiqarishning pasayish tendensiyasi kuzatilmoqda. Ushbu holat sanoatning umumiy raqobatdoshlik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Milliy iqtisodiyotning raqobatdoshligini ta'minlashda mamlakat sanoati yetakchi o'rin tutadi. Shuning uchun mamlakat sanoatning raqobatdoshligini oshirish va barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlash uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- texnologik jarayonlarni takomillashtirish hamda hom ashyo, material va energiya resurslari sarf me'yorini tushirish hisobiga tannarxni pasaytirish va ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish;

- ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasini va sanoat bo'yicha yiliga mexnat unumdorligini oshirish, noishlab chiqarish xarajatlarni qisqartirish, xodimlar sonini optimallashtirish;

- modernizatsiya qilishning birinchi navbatdagi ob'ekti bo'lib innovatsion mahsulotga bo'lgan talabni ta'minlashga qodir tarkiblar, davlat ta'lim standartlariga rioya qilish, innovatsiya infratuzilmasi rivojlanishi uchun zarur bo'lgan qulay investitsion muhit va boshqa barqaror iqtisodiy o'sish elementlari bo'lishi lozim;

- o'ta yangi mahsulot turlari va yuqori texnologiyalarni ishlab chiqishni o'zlashtirish asosida tashqi bozorda mahalliy tovarlarning raqobatdoshligini oshirish;

- mamlakatning yoqilg'i-energetik balansini mustahkamlash va takomillashtirish, chunki iqtisodiyotning energiya ta'minotida tabiiy gazning ulushi me'yordan ancha yuqori ko'rsatkichga ega bo'lgani uchun istiqbolli energiya tejoychi texnologiyalarni faol

³ Стратегия дальнейшего повышения конкурентоспособности национальной экономики: материалы IV-го Форума экономистов / отв.ред. М.П. Нарзикулов. –Ташкент: Baktria Press, 2012. С. 30.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-1

ishlab chiqish va xalqaro ayirboshlash, energiyaning muqobil manbalaridan keng foydalanish zarur;

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlar ishtirokida fan sig‘imkorligi yuqori bo‘lgan, yuqori texnologik loyihalar doirasida innovatsiyalarni moliyalashtirish fondini yaratish;

- mahalliy mahsulotlar sotish bozorlarini o‘rganish va ularning mos bozor segmentlaridagi o‘rnini aniqlash yo‘nalishida marketing tadqiqotlarini amalga oshirish;

- bozor “signallari” ni doimiy mavjud masshtabi va turli xil tovar va xizmatlarga istiqboldagi talabi, ularning texnik, iqtisodiy va ekspluatatsion darajasiga talablar monitoringini (ichki va tashqi) tashkil etish;

- yuqori texnologik mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish uchun bojxona qonunchiligini va ma‘murchiligini takomillashtirish;

- korxonalar moliyaviy faoliyati samaradorligini oshirish: sanoat tarmog‘i korxonalarini tarkibining moliyaviy menedjer va boshqaruvchilari tayyorlash darajasini oshirish.

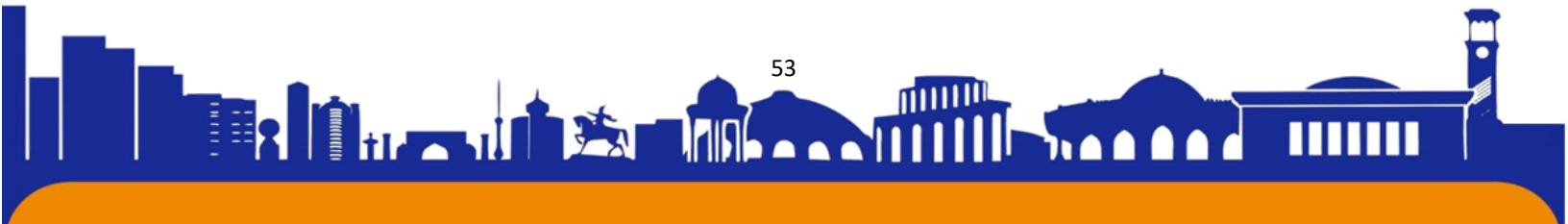
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 17 сентябрдаги 576 - сонли “Иқтисодиёт тармоқлари ижтимоий соҳа объектлари ва кўп квартирали уй –жой фондини 2021/2022 йиллар куз-қиш даврида барқарор ишлашга тайёрлашни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисидаги” қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами.-Т.: Ўзбекистон, 2021.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 24 апрелдаги ПҚ-2922 – сон қарори “2017-2021 йилларда кўп хонадонли уй-жой фондининг умумий фойдаланиладиган жойларини капитал ва жорий таъмирлаш тўғрисида” қарори Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами.-Т.: Ўзбекистон, 2017.

3. Махмудов Э.Х., Исоқов М.Ю. Капитал қурилиш иқтисодиёти. Маъруза матнлари. - Т.: ТДИУ, 2017

4. В. Ёдгоров, Д. Бутунов. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти. Ўқув қўлланма. Т.2020.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-1

5. Norqobilov. N. Структура, динамика и тенденции развития привлечения инвестиций в условиях модернизации экономики (на примере Южного региона Узбекистана) Экономика и предпринимательство журнал Россия №6 (143) 2022 г. (Vol. 16 Nom. Intereconom ([http:// www. intereconom. Com.component. content/article. 461. html](http://www.intereconom.Com.component.content/article.461.html)

6. Norqobilov .N. Investitsiyalardan samarali foydalanish asosida mintaqa iqtisodiyoti barqaror o'sishini ta'minlash. **Termiz: "TERMIZ PUBLISHING CENTER" nashriyoti, 2024 – 129 bet.**

7. Norqobilov. N, Rasulov F. The role of social protection in improving the living well-being of the population. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 3(2), 24–25. Retrieved from. <http://mjstjournal.com.index.php.mjst.article.view.87> [https:// doi. org.10.5281. zenodo. 8335253.](https://doi.org/10.5281.zenodo.8335253)

8. Norqobilov.N. Mintaqalar iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda investitsiyalardan samarali foydalanish mezonlari va ularni hisoblash usullari.Jurnal. 2024. [Yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz.](http://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz)

9. Norqobilov, N. Binolardan samarali va tejamkor foydalanish asosida uy-joy qurilishini tashkil etish masalalari. Journal of Universal Science Research, 2(5), 189-193. Retrieved from [https://. universal publishings. com. index. php.jusr.article.view. 5708.](https://.universalpublishings.com.index.php.jusr.article.view.5708) [https:// zenodo. org. records.11197922.](https://zenodo.org/records/11197922)

[https://slib.uz.uz/article/viewid=25747.](https://slib.uz.uz/article/viewid=25747)

10. Norqobilov N. Иқтисодий ислохотлар шароитида мамлакатимизда уй-жой муаммосини ҳал этишнинг ўзига хос хусусиятлари. [http://mjstjournal.com. index.php.mjst.article.view.86.](http://mjstjournal.com.index.php.mjst.article.view.86)

[https://doi.org/10.5281.zenodo.8335199.2024.](https://doi.org/10.5281.zenodo.8335199.2024)

